

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ધ્રુવ ગ્રીન ફિલ્ડ લિમિટેડ.

વિરુદ્ધ

હુકમસીંધ અને અન્યો

ઓગસ્ટ ૫, ૨૦૦૨

[ન્યાયમૂર્તિઓ સૈયદ શાહ મોહમ્મદ કાદરી અને એસ. એન. વરિયા]

પંજાબ વિલેજ કોમન લેન્ડ્સ (રેગ્યુલેશન) એક્ટ, ૧૯૬૧-કલમ ૧૩ને સિવિલ કોર્ટની કલમ ૧૦એ-અધિકારક્ષેત્ર સાથે વાંચીને પંચાયત દ્વારા આપવામાં આવેલી જમીનની લીઝની માન્યતાને પડકારતા દાવાને ધ્યાનમાં લેવા માટે-શું પ્રતિબંધિત છે-હા, કારણ કે જમીનની લીઝની માન્યતા મહેસૂલ અધિકારી દ્વારા નક્કી કરવી જરૂરી છે-આવી બાબતોના સંદર્ભમાં સિવિલ કોર્ટનો અધિકારક્ષેત્ર પ્રતિબંધિત છે.

સામાવાળાઓ પંચાયત દ્વારા આપવામાં આવેલી જમીનની લીઝની માન્યતા અને હરાજની કાયદેસરતાને પડકારતો દાવો દાખલ કર્યો હતો. ટ્રાયલ કોર્ટે દાવો ફગાવી દીધો હતો અને કહ્યું હતું કે સિવિલ કોર્ટને દાવાની સુનાવણી કરવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી, જો કે, ફર્સ્ટ એપેલેટ કોર્ટે દાવો કર્યો હતો કે સિવિલ કોર્ટનો અધિકારક્ષેત્ર છે. નારાજ, અપીલકર્તાએ બીજી અપીલ દાખલ કરી હતી જે ફગાવી દેવામાં આવી હતી. એટલે વર્તમાન અપીલ.

અપીલકર્તાએ દલીલ કરી હતી કે લીઝની માન્યતા કાયદાની કલમ ૧૦-એ (૨) (iii) હેઠળ પ્રથમ શ્રેણીના સહાયક કલેક્ટર દ્વારા નક્કી કરવી જરૂરી હોવાથી, દીવાની અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને તેની કલમ ૧૩ દ્વારા પ્રતિબંધિત કરવામાં આવે છે.

સામાવાળાઓ દલીલ કરી હતી કે પંજાબ વિલેજ કોમન લેન્ડ્સ (રેગ્યુલેશન) નિયમો, ૧૯૬૪ હેઠળ જમીનની લીઝ માત્ર પાંચ વર્ષથી વધુ ન હોય તેવા સમયગાળા માટે જ આપી શકાય છે, પરંતુ વિવાદિત લીઝ દસ વર્ષ માટે આપવામાં આવી હતી અને હરાજની નોટિસ હરાજની તારીખના પંદર દિવસ પહેલાં જારી કરવાની જરૂર હતી, તેમ છતાં દાવાની જમીનની લીઝ માટે હરાજ માટેની ત્રણેય નોટિસ, નિયમ ૬ ના પેટા-નિયમ (૧૦) ને અનુરૂપ ન હતી, કારણ કે ટૂંકા ગાળા માટે, ગ્રામ પંચાયત દ્વારા આપવામાં આવેલ લીઝ

સંપૂર્ણપણે ગેરકાયદેસર, રદબાતલ અને કોઈપણ કાનૂની પરિણામ વિના હશે અને તેથી, દીવાની અદાલતે દાવાનું મનોરંજન કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર.

અપીલને મંજૂરી આપતા કોર્ટે

હેલ્ડ-૧.૧.પંજાબ વિલેજ કોમન લેન્ડ્સ (રેગ્યુલેશન) એક્ટ, ૧૯૬૧ની કલમ ૧૦-એની પેટા-કલમો (૧) અને (૨) ના સંયુક્ત વાંચન પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે આ અધિનિયમ અથવા તે હેઠળ બનાવેલા નિયમોની જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનનો મુદ્દો ઉઠાવતી કોઈપણ બાબત, જેમાં છેતરપિંડી અથવા હકીકતો છુપાવવાના પરિણામે લીઝ દાખલ કરવાનો પ્રશ્ન અથવા તો અન્યથા સૂચવ્યા મુજબ પંચાયતના હિતો માટે હાનિકારક હોવા સહિત, પ્રથમ શ્રેણીના સહાયક કલેક્ટર દ્વારા નિર્ણય લેવો જરૂરી છે.કલમ ૧૩ (બી) ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને, કોઈપણ મહેસૂલ અદાલત, અધિકારી અથવા સત્તામંડળને આ અધિનિયમ દ્વારા અથવા તે હેઠળ નક્કી કરવા માટે સત્તા આપવામાં આવી છે; અથવા કલમ ૧૩ (સી) હેઠળ કોઈ મહેસૂલ અદાલત, અધિકારી અથવા સત્તાધિકારી દ્વારા લેવામાં આવેલી કોઈપણ કાર્યવાહી અથવા નિર્ણયની કાયદેસરતા પર સવાલ ઉઠાવવા માટે, આવા પ્રશ્નોને ધ્યાનમાં લેવા અને ચુકાદો આપવા માટે સિવિલ કોર્ટનો અધિકારક્ષેત્ર સ્પષ્ટપણે પ્રતિબંધિત છે.

[૪૫૭-બી-ડી; ૪૫૪-ઈ, એફ]

૧.૨.તાત્કાલિક કેસમાં, ઉચ્ચ અદાલતે પ્રથમ અપીલ અદાલતના આદેશને જાળવી રાખવામાં ભૂલ કરી હતી કે સિવિલ કોર્ટને દાવામાં ઉપરોક્ત પ્રશ્નોના મનોરંજન અને ચુકાદો આપવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે.આમ, હાઈકોર્ટના આદેશને રદ કરવામાં આવે છે.જો કે, આ પ્રતિવાદીઓ-વાદીઓને કાયદા હેઠળ યોગ્ય અધિકારી પાસેથી નિવારણ માંગવાથી રોકશે નહીં. [જપ૭-ઈ, એફ]

૨. કેસની હકીકતો અને સંજોગો પર વિવાદિત લીઝની મંજૂરીને ગેરકાયદેસર કહી શકાય પરંતુ તેને રદબાતલ ન કહી શકાય.[જપ૭-ડી]

મેસર્સ કમલા મિલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ બોમ્બે રાજ્ય, એઆઈઆર (૧૯૬૫) એસસી ૧૯૪૨ અને લાલા રામ સ્વરૂપ અને અન્યો વિરુદ્ધ શિકાર ચંદ અને અન્ય, (૧૯૬૬) ૨ એસસીઆર ૫૫૩ નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

સિવિલ અપીલ જ્યુરિસડીક્શન-સિવિલ અપીલ નંબર ૪૫૬૫/૨૦૦૨.

એસ. એ. ઓ. ૨૮/૨૦૦૦ માં પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટના ૧૬/૦૮/૨૦૦૧ ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી.

અપીલકર્તા માટે મનોજ સ્વરૂપ અને હીરેન દાસન.

સામાવાળા માટે અવિજિત ભટ્ટાચાર્જ, વિજય શર્મા અને અતનુ સૈકિયા.

કોર્ટનો ચુકાદો સૈયદ શાહ મોહમ્મદ કાદરી દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો.
પક્ષકારો માટે વિદ્વાન સલાહ સાંભળી.

મંજૂરી આપવામાં આવે છે.

[આ કાયદો હરિયાણા કાયદાના અનુકૂલન (રાજ્ય અને સમવર્તી વિષયો),
આદેશ, ૧૯૬૮ દ્વારા હરિયાણા રાજ્યને લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો.]

૧૬ ઓગસ્ટ, ૨૦૦૧ના રોજ એસ. એ. ઓ. નંબર ૨૮/૨૦૦૦ માં
ચંદીગઢ ખાતે પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટના વિદ્વાન સિંગલ જજના ચુકાદા
અને આદેશને દાવામાં પ્રથમ પ્રતિવાદી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી આ
અપીલમાં આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે.

અમારા વિચારણા માટે જે ટૂંકો પ્રશ્ન ઊભો થાય છે તે છે—શું કાયદાની
કલમ ૧૦—એ સાથે વાંચવામાં આવેલી કલમ ૧૩ ની જોગવાઈઓ સામાવાળાઓ
દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા દાવાને ધ્યાનમાં લેવા માટે દીવાની અદાલતના
અધિકારક્ષેત્રને અવરોધે છે.

પ્રશ્નને જન્મ આપતા તથ્યાત્મક મેટ્રિક્સની અહીં નોંધ લઈ શકાય છે.૧ ઓક્ટોબર, ૧૯૯૭ના રોજ અપીલકર્તાની તરફેણમાં ૧૦ લાખ રૂપિયા માટે ગ્રામ પંચાયત મદનાકા દ્વારા ૧૦ વર્ષના સમયગાળા માટે મંજૂર કરાયેલી ૨૮૦ કનાલ જમીનની લીઝની માન્યતાને પડકારતા સામાવાળાઓ (વાદીઓ) દ્વારા પ્રતિનિધિ તરીકે દાખલ કરવામાં આવેલા દાવામાંથી અપીલ બહાર આવી છે.એવો આક્ષેપ કરવામાં આવે છે કે લીઝ પંજાબ વિલેજ કોમન લેન્ડ્સ (રેગ્યુલેશન) એક્ટ, ૧૯૬૧ (આ ચુકાદામાં 'ધ એક્ટ' તરીકે ઉલ્લેખિત) અને તે હેઠળ બનાવેલા નિયમોનું ઉલ્લંઘન છે.અપીલકર્તા (પ્રતિવાદી) ની અરજી, અન્ય બાબતોની સાથે, એ છે કે કાયદાની કલમ ૧૦-એ અને ૧૩ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને દીવાની અદાલતને દાવાને ધ્યાનમાં લેવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી.

૨૬, ૨૦૦૦ જુલાઈના રોજ, વિદ્વાન ટ્રાયલ જજે દાવો ફગાવી દીધો હતો અને કહ્યું હતું કે સિવિલ કોર્ટને આ દાવાની સુનાવણી કરવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી.જો કે, અપીલ પર પ્રથમ અપીલ અદાલતે એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે દીવાની અદાલતનો અધિકારક્ષેત્ર છે અને તે મુજબ ૫ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૦ ના તેના ચુકાદા અને હુકમનામા દ્વારા સામાવાળાઓ ના દાવાને હુકમ કરતી અપીલને મંજૂરી આપી હતી, જે અહીં અપીલકર્તા દ્વારા ચંદીગઢ ખાતે પંજાબ અને

હરિયાણા હાઈકોર્ટમાં બીજી અપીલ, એસ. એ. ઓ. નંબર ૨૮/૨૦૦૦ માં કરવામાં આવી હતી.બીજી અપીલ ૧૬ ઓગસ્ટ, ૨૦૦૧ના રોજ ફગાવી દેવામાં આવી હતી.હાઈકોર્ટના તે ચુકાદા અને હુકમને આ અપીલમાં પડકારવામાં આવ્યો છે.

અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલ શ્રી મનોજ સ્વરૂપ દ્વારા વિનંતી કરાયેલ મુખ્ય દલીલ એ છે કે લીઝની માન્યતા કાયદાની કલમ ૧૦-એ (૨) (iii) હેઠળ પ્રથમ વર્ગના સહાયક કલેક્ટર દ્વારા નક્કી કરવી જરૂરી છે, તેથી દીવાની અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને તેની કલમ ૧૩ દ્વારા પ્રતિબંધિત કરવામાં આવે છે.શ્રી અવિજિત ભટ્ટાચાર્જી.સામાવાળાઓ માટેના વિદ્વાન વકીલે પંજાબ વિલેજ કોમન લેન્ડ્સ (રેગ્યુલેશન્સ) નિયમો, ૧૯૬૪ (ટૂંકમાં, 'નિયમો') ના નિયમ ૬ ના પેટા-નિયમ (૨) અને પેટા-નિયમ (૧૦) ની જોગવાઈઓ તરફ અમારું ધ્યાન દોર્યું હતું અને દલીલ કરી હતી કે જમીનની લીઝ નિયમો હેઠળ માત્ર પાંચ વર્ષથી વધુ ન હોય તેવા સમયગાળા માટે આપી શકાય છે પરંતુ વિવાદિત લીઝ દસ વર્ષ માટે આપવામાં આવી હતી અને હરાજીની નોટિસ હરાજીની તારીખના પંદર દિવસ પહેલા જારી કરવી જરૂરી હોવા છતાં, દાવાની જમીનની લીઝ માટે હરાજી માટેની ત્રણેય નોટિસ અનુરૂપ નથી. પેટા-નિયમ (૧૦) સાથે, ટૂંકા ગાળા માટે હોવાથી, ગ્રામ પંચાયત દ્વારા આપવામાં આવેલ લીઝ સંપૂર્ણપણે ગેરકાયદેસર, રદબાતલ અને કોઈપણ કાનૂની પરિણામ વિના હશે અને તેથી,

દીવાની અદાલતને દાવાને ધ્યાનમાં લેવા અને તેમાં ઉઠાવવામાં આવેલા વિવાદોનો ચુકાદો આપવાનો અધિકારક્ષેત્ર હશે.

સિવિલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૯^૧ની સાદી ભાષા પરથી સ્પષ્ટ થાય છે તેમ સિવિલ પ્રકૃતિના તમામ દાવાઓની સુનાવણી કરવા માટે અદાલતોના અધિકારક્ષેત્ર ખૂબ જ વિસ્તૃત છે. આ 'ચુબીઆઈ' જસ આઈબી રેમેડિયમ'^૨ સિદ્ધાંતને કારણે છે. તે માત્ર ત્યારે જ છે જ્યારે કોઈ ચોક્કસ પ્રકારના દાવાની સંજ્ઞાનને કાયદા દ્વારા સ્પષ્ટ અથવા ગર્ભિત રીતે પ્રતિબંધિત કરવામાં આવે છે કે આવા દાવાને ધ્યાનમાં લેવા માટે દીવાની અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને દૂર કરવામાં આવશે. સામાન્ય સિદ્ધાંત એ છે કે દીવાની અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખનારા કાયદાનો કડક અર્થ કાઢવો જોઈએ.

૧૯. જ્યાં સુધી પ્રતિબંધિત ન હોય ત્યાં સુધી અદાલતો તમામ દીવાની દાવાની સુનાવણી કરશે. – અદાલતોને (અહીં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓને આધિન) એવા દાવાઓ સિવાયના નાગરિક પ્રકૃતિના તમામ દાવાઓની સુનાવણી કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર હશે, જેમાં તેમની સંજ્ઞાન સ્પષ્ટ રીતે અથવા ગર્ભિત રીતે પ્રતિબંધિત છે.

સમજૂતી-I. એક દાવો જેમાં મિલકત અથવા હોદ્દાના અધિકારનો વિરોધ કરવામાં આવે છે તે નાગરિક પ્રકૃતિનો દાવો છે, તેમ છતાં આવા અધિકાર સંપૂર્ણપણે ધાર્મિક વિધિઓ અથવા સમારંભોના પ્રશ્નોના નિર્ણય પર આધારિત હોઈ શકે છે.

સમજૂતી-II. આ વિભાગના હેતુઓ માટે, સ્પષ્ટીકરણમાં ઉલ્લેખિત કાર્યાલય સાથે કોઈ ફી જોડવામાં આવી છે કે નહીં તે મહત્વનું નથી. હું અથવા આવી કચેરી કોઈ ચોક્કસ સ્થળે પહોંચી છે કે નહીં.

૨૪માં અધિકાર છે ત્યાં ઉપાય છે.

કચારે અને કયા સંજોગોમાં, દીવાની પ્રકૃતિના દાવાને વિશેષ કાયદા દ્વારા પ્રતિબંધિત કરી શકાય છે તે પ્રશ્ન હવે રેઝ ઇન્ટિગ્રા નથી. *મિસ કમલા મિલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ બોમ્બે રાજ્ય*, એ. આઈ. આર. (૧૯૬૫) એસ. સી. ૧૯૪૨, આ અદાલતની સાત ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે આ સિદ્ધાંત આ રીતે નિર્ધારિત કર્યો હતો:

"દીવાની અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રને સ્પષ્ટપણે અથવા જરૂરી સૂચિતાર્થ દ્વારા બાકાત રાખવાના પ્રશ્નને, દરેક કેસમાં, કાનૂની જોગવાઈમાં ઉપયોગમાં લેવાતા શબ્દોના પ્રકાશમાં, જેના પર અરજી મુકવામાં આવી છે, સંબંધિત જોગવાઈઓની યોજના, તેનો ઉદ્દેશ અને તેનો હેતુ ધ્યાનમાં લેવો આવશ્યક છે.

જ્યારે પણ કોઈ દીવાની અદાલત સમક્ષ અરજી કરવામાં આવે છે કે તેના અધિકારક્ષેત્રને સ્પષ્ટ રીતે બાકાત રાખવામાં આવે છે અથવા દીવાની પ્રકૃતિના દાવાઓને ધ્યાનમાં લેવા માટે જરૂરી સૂચિતાર્થ હોય છે, ત્યારે અદાલત સ્વાભાવિક રીતે એ વિચારવા તરફ વલણ અનુભવે છે કે વિશેષ કાયદા દ્વારા સૂચવવામાં આવેલી વૈકલ્પિક જોગવાઈ દ્વારા આપવામાં આવેલ ઉપાય પૂરતો છે કે નહીં. જ્યાં દીવાની અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખવાની સ્પષ્ટ જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય,

ત્યાં કાયદાના યોજનાને લગતી વિચારણા અને તેના દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલ ઉપાયોની પર્યાપ્તતા અથવા પર્યાપ્તતા સુસંગત હોઈ શકે છે, તેમ છતાં તે નિર્ણાયક ન હોઈ શકે.પરંતુ જ્યારે બાકાત રાખવાની વિનંતી જરૂરી સૂચિતાર્થની બાબત તરીકે કરવામાં આવે છે.આવી વિચારણાઓ ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ હશે, અને કલ્પનીય સંજોગોમાં, નિર્ણાયક પણ બની શકે છે.જો કોઈ કાયદો કોઈ વિશેષ અધિકાર અથવા જવાબદારીનું સર્જન કરે છે અને તે વતી ખાસ રચાયેલી ટ્રિબ્યુનલો દ્વારા વ્યવહાર કરવાના અધિકાર અને જવાબદારીના નિર્ધારણની જોગવાઈ કરે છે, અને તે આગળ જણાવે છે કે ઉપરોક્ત અધિકાર અને જવાબદારી વિશેના તમામ પ્રશ્નો આ રીતે રચાયેલી ટ્રિબ્યુનલો દ્વારા નક્કી કરવામાં આવશે, તો તે તપાસવું યોગ્ય છે કે સામાન્ય રીતે દીવાની અદાલતોમાં કાર્યવાહી સાથે સંકળાયેલા ઉપાયો ઉપરોક્ત કાયદા દ્વારા સૂચવવામાં આવે છે કે નહીં.

તે ચુકાદાને *લાલા રામ સ્વરૂપ અને અન્યો વિરુદ્ધ શિકાર ચંદ અને અન્ય*, [૧૯૬૬] ૨ એસસીઆર ૫૫૩ માં અનુસરવામાં આવ્યો હતો.ત્યાં મુખ્ય ન્યાયાધીશ ગજેન્દ્રગડકરે આ અદાલતની બંધારણીય બેન્ય વતી બોલતા નીચેની પરીક્ષણો ઘડ્યા હતા:

"બે પરીક્ષણો, જે ઘણીવાર દીવાની અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખવા અંગેના પ્રશ્ન સાથે વ્યવહાર કરવા માટે સુસંગત માનવામાં આવે છે તે છે (એ) આવા અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખતા વિશેષ કાયદાએ તે હેતુ સૂચવતા સ્પષ્ટ અને અસંદિગ્ધ જખમોનો ઉપયોગ કર્યો છે કે કેમ, અને (બી) શું તે કાયદો પક્ષને પૂરતો અને સંતોષકારક વૈકલ્પિક ઉપાય પૂરો પાડે છે કે જે તેની ભૌતિક જોગવાઈઓ હેઠળ સંબંધિત આદેશથી વ્યથિત થઈ શકે છે.આ પરીક્ષણોને લાગુ કરવાથી એવું અનુમાન અનિવાર્ય છે કે દિવાની અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખવાનો હેતુ છે.

XXX XXX

દીવાની અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખતો પ્રતિબંધ એવા કેસોમાં કામ કરી શકતો નથી જ્યાં દીવાની અદાલત સમક્ષ ઉઠાવવામાં આવેલી અરજી મામલાના મૂળ સુધી જાય છે અને જો તેને સમર્થન આપવામાં આવે તો તે નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય છે કે વિવાદિત આદેશ રદબાતલ છે.

ઉપરોક્ત ચર્ચાના પ્રકાશમાં, નીચેના સિદ્ધાંતોને ફરીથી કહી શકાય:

(૧) જો કોઈ વિશેષ કાયદામાં સ્પષ્ટ જોગવાઈ હોય, જે તે હેઠળ નિર્દિષ્ટ બાબતો સાથે વ્યવહાર કરવા માટે દીવાની અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખે છે, તો સામાન્ય દીવાની અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખવામાં આવશે.

(૨) જો અધિનિયમમાં કોઈ સ્પષ્ટ જોગવાઈ ન હોય પરંતુ તેમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓની તપાસ સિવિલ કોર્ટના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખવા અંગેના નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય, તો કોર્ટ પછી તપાસ કરશે કે શું આ અધિનિયમ હેઠળ કોઈ પર્યાપ્ત અને અસરકારક વૈકલ્પિક ઉપાય આપવામાં આવ્યો છે કે કેમ; જો જવાબ હકારાત્મક હોય, તો તે સુરક્ષિત રીતે નિષ્કર્ષ પર આવી શકે છે કે સિવિલ કોર્ટનો અધિકારક્ષેત્ર પ્રતિબંધિત છે, જો કે, આવા કોઈ પર્યાપ્ત અને અસરકારક વૈકલ્પિક ઉપાય આપવામાં ન આવે તો સિવિલ કોર્ટના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખવાનું અનુમાન કરી શકાતું નથી.

(૩) એવા કિસ્સાઓમાં પણ કે જ્યાં દીવાની અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને સ્પષ્ટ રીતે અથવા ગર્ભિત રીતે પ્રતિબંધિત કરવામાં આવે છે, તેમ છતાં અદાલત દાવો સ્વીકારવા અને ચુકાદો આપવા માટે તેના અધિકારક્ષેત્રને જાળવી રાખશે, જો કે ફરિયાદ કરાયેલ આદેશ રદબાતલ છે.

ઉપરોક્ત ચર્ચાના પ્રકાશમાં આપણે આ કેસમાં કાયદાની સંબંધિત જોગવાઈઓની તપાસ કરવા આગળ વધીશું.

કાયદાની કલમ ૧૩નો ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય રહેશે જે દાવાને પ્રતિબંધિત કરે છે. આ જોગવાઈ નીચે મુજબ છે:

"૧૩.બાર ઓફ જ્યુરિસડિક્શન-કોઈ પણ દીવાની અદાલતને અધિકારક્ષેત્ર નહીં હોય:-

(ક) કોઈ પણ પ્રશ્નનો વિચાર કરવો અથવા તેના પર ચુકાદો આપવો કે કેમ -

(૧) કોઈપણ જમીન અથવા અન્ય સ્થાવર મિલકત શામલાત દેહ છે અથવા નથી.

(૨) કોઈપણ જમીન અથવા અન્ય સ્થાવર મિલકત અથવા આવી જમીન અથવા અન્ય સ્થાવર મિલકતમાં કોઈ અધિકાર, હક અથવા હિત આ અધિનિયમ હેઠળ પંચાયતમાં નિહિત ન હોય તેવા આદેશો નિહિત કરે છે.

(ખ) કોઈ પણ મહેસૂલ અદાલત, અધિકારી અથવા સત્તામંડળને આ અધિનિયમ દ્વારા અથવા તે હેઠળ નક્કી કરવાની સત્તા આપવામાં આવી હોય તેવી કોઈ પણ બાબતના સંદર્ભમાં; અથવા

(સી) આ અધિનિયમ હેઠળ આવું કરવા માટે અધિકૃત કોઈપણ મહેસૂલ અદાલતના અધિકારી અથવા સત્તાધિકારી દ્વારા લેવામાં આવેલી કોઈપણ કાર્યવાહી અથવા નક્કી કરવામાં આવેલી બાબતની કાયદેસરતા પર સવાલ ઉઠાવવો.

ઉપર ટાંકવામાં આવેલી કલમનો અભ્યાસ દર્શાવે છે કે દીવાની અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને નાબૂદ કરવામાં આવે છે:((ક) નીચેનામાંથી કોઈપણ પ્રશ્નનો વિચાર કરવો અથવા તેના પર ચુકાદો આપવો:((i) કોઈપણ જમીન અથવા અન્ય સ્થાવર મિલકત શામલાત દેહ છે અથવા નથી.((ર) કોઈ જમીન અથવા અન્ય સ્થાવર મિલકત અથવા આવી જમીન અથવા અન્ય સ્થાવર મિલકતમાં કોઈ અધિકાર, હક અથવા હિત અધિનિયમ હેઠળ પંચાયતમાં નિહિત છે અથવા નિહિત નથી; (બી) કોઈ પણ મહેસૂલ અદાલત, અધિકારી અથવા સત્તામંડળને આ અધિનિયમ દ્વારા અથવા તે હેઠળ નક્કી કરવા માટે સશક્ત કરવામાં આવેલી કોઈ પણ બાબતના સંદર્ભમાં, અથવા (સી) અધિનિયમ હેઠળ આવું કરવા માટે સશક્ત કોઈ મહેસૂલ અદાલત, અધિકારી અથવા સત્તામંડળ દ્વારા લેવામાં

આવેલી કોઈપણ કાર્યવાહી અથવા નક્કી કરવામાં આવેલી બાબતની કાયદેસરતા પર સવાલ ઉઠાવવા માટે. ઉપર ઉલ્લેખિત કલમો (બી) અને (સી) આપણા હેતુ માટે સુસંગત છે.કોઈપણ મહેસૂલ અદાલત, અધિકારી અથવા સત્તામંડળને કાયદા દ્વારા અથવા તે હેઠળ આ મુદ્દો નક્કી કરવાની સત્તા આપવામાં આવી હોય તેવી કોઈપણ બાબતના સંદર્ભમાં, તે બાબતના સંદર્ભમાં દીવાની અદાલતનો અધિકારક્ષેત્ર નક્કી કરવામાં આવે છે.તેવી જ રીતે, જ્યાં કાયદો કોઈપણ મહેસૂલ અદાલત, અધિકારી અથવા અધિકારીને આવી અદાલત અથવા સત્તા દ્વારા લેવામાં આવેલી કોઈપણ કાર્યવાહી અથવા નક્કી કરવામાં આવેલી બાબતની કાયદેસરતા નક્કી કરવાની સત્તા આપે છે, ત્યાં આવા પ્રશ્નને દીવાની અદાલત દ્વારા ધ્યાનમાં લઈ શકાતો નથી અથવા તેના પર ચુકાદો આપી શકાતો નથી.

કલમ ૧૩ (એ) (આઈ) હેઠળ આવતા દાવાના સંદર્ભમાં, આ અદાલત બાબુ રામ અને અન્યો વિરુદ્ધ ગ્રામ સભા બહાવી અને અન્ય, [૧૯૮૮] પૂરક.એસ. સી. સી. ૪૮૫એ એવું માન્યું હતું કે દીવાની અદાલતોના અધિકારક્ષેત્ર પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો હતો.

તે સારી રીતે નક્કી થાય છે કે વાદીનો દાવો કરાયેલ દાવાઓ અને રાહત અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને નિર્ધારિત કરે છે.અમે દાવા અરજી અને ત્યાં દાવામાં

કરવામાં આવેલી રાહતનો અભ્યાસ કર્યો છે.પ્રતિવાદીઓ-વાદીઓએ દાવામાં નીચેની રાહત માટે પ્રાર્થના કરી:

"કે દાવાના પેરા નંબર ૧ માં ઉલ્લેખિત દાવાની જમીનના સંદર્ભમાં ૧ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૯૭ ના રોજની હરાજી ગેરકાયદેસર, ગેરકાયદેસર, બિનઅસરકારક, નિષ્ક્રિય, બનાવટી, બનાવટી, રદ કરવા ફક્ત જવાબદાર છે અને વાદીઓ અને ગામના અન્ય રહેવાસીઓ પર છેતરપિંડી દ્વારા કરવામાં આવે તે બંધનકર્તા નથી, એવી જાહેરાત ફક્તનો હુકમનામું મહેરબાની કરીને વાદીની તરફેણમાં અને દાવાના ખર્ચ સાથે પ્રતિવાદીઓ સામે પસાર કરી શકાય છે.ઉપરોક્ત ઘોષણાના પરિણામે રાહત તરીકે, પ્રતિવાદીઓને લીલા વૃક્ષો કાપવા અને દાવાની જમીનમાંથી પડેલા લીલા વૃક્ષોને ઉપાડવા અને દાવાની જમીનમાં કોઈપણ તળાવ ખોદવા પર પ્રતિબંધ મૂકતો કાયમી હુકમનામું, વાદીની તરફેણમાં અને પ્રતિવાદીઓ સામે અથવા અન્ય કોઈ રાહત કે જે માનનીય અદાલત યોગ્ય માને છે તે પણ વાદીને આપવામાં આવે.

તે ચાદ કરી શકાય છે કે હરાજી અને દાવાની લીઝ આપવાની કાયદેસરતા અને પંચાયત દ્વારા નિયમોના નિયમ ૬ ના પેટા-નિયમો (૨) અને (૧૦) નું

ઉદ્ધંધન તરીકે પડકારવામાં આવે છે.હવે તે આપણને એ પ્રશ્ન પર લઈ જાય છે કે શું આવા વિવાદોનો નિર્ણય કાયદા હેઠળ કોઈ મહેસૂલ અદાલત, અધિકારી અથવા સત્તાધિકારી દ્વારા કરવો જરૂરી છે.

અમે કાયદાની કલમ ૧૦-એની નોંધ લઈ શકીએ છીએ જે હરિયાણામાં પ્રથમ વર્ગના સહાયક કલેક્ટરની પંચાયતોમાં નિહિત જમીનના વેચાણ અથવા લીઝ વગેરેને રદ કરવાની અથવા બદલવાની સત્તા સાથે સંબંધિત છે જે નીચે મુજબ છે:

"કલમ ૧૦-એ (હરિયાણાની જેમ) હરિયાણામાં પ્રથમ વર્ગના સહાયક કલેક્ટરની સત્તા.પંચાયતોમાં જમીનનું વેચાણ અથવા ભાડાપટ્ટા વગેરે રદ કરવા માટે મતદાન કરવામાં આવ્યું હતું -

(૧) આ અધિનિયમ અથવા શમિલાત કાયદો અથવા હાલમાં અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈ કાયદામાં કંઈપણ હોવા છતાં, હરિયાણામાં પ્રથમ શ્રેણીના સહાયક કલેક્ટર તેમના અધિકારક્ષેત્રના વિસ્તારની કોઈપણ પંચાયત પાસેથી કોઈપણ (હરિયાણામાં ભાડાપટ્ટે વેચાણ, પંચાયત દ્વારા તેમાં નિહિત અથવા નિહિત હોવાનું માનવામાં આવતી કોઈપણ જમીનના સંબંધમાં કરવામાં આવેલા કરારનો કરાર, પછી

ભલે તે (હરિયાણામાં વેચાણ) ભાડાપટ્ટે, કરાર અથવા કરાર પંજાબ ગ્રામ સામાન્ય જમીન નિયમન) સુધારા અધિનિયમ, ૧૯૬૪ના પ્રારંભ પહેલા અથવા પછી કરવામાં આવ્યો હોય, તેનો રેકૉર્ડ માંગી શકે છે અને કાયદેસરતા અથવા માલિકી વિશે પોતાને સંતોષ કરવાના હેતુથી આવા રેકૉર્ડની તપાસ કરી શકે છે. આવા વેચાણ, લીઝ, કરાર અથવા કરારની યાદી.

(૨) જ્યાં પેટા-કલમ (૧) હેઠળના રેકૉર્ડની તપાસ કર્યા પછી અને આવી તપાસ કર્યા પછી, જો કોઈ હોય તો, હરિયાણામાં પ્રથમ વર્ગના સહાયક કલેક્ટરને સંતોષ થાય છે કે આવા વેચાણ, લીઝ, કરાર અથવા કરાર –

(૧) આ અધિનિયમની કોઈપણ જોગવાઈઓ અથવા તે હેઠળ બનાવેલા નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરીને દાખલ કરવામાં આવ્યો છે; અથવા

(૨) છેતરપિંડી અથવા હકીકતો છુપાવવાના પરિણામે દાખલ કરવામાં આવી છે:અથવા

(૩) સૂચવ્યા મુજબ પંચાયતના હિતો માટે હાનિકારક છે:

પ્રથમ વર્ગના સહાયક કલેક્ટર, ઉપરોક્ત કંઈપણ હોવા છતાં, વેચાણ, લીઝ, કરાર અથવા કરારને રદ કરી શકે છે અથવા તેની શરતોમાં ફેરફાર કરી શકે છે, બિનશરતી અથવા તે યોગ્ય લાગે તેવી શરતોને આધિન:

પરંતુ આ પેટા-કલમ હેઠળનો કોઈ પણ આદેશ પ્રથમ વર્ગના સહાયક કલેક્ટર દ્વારા વેચાણ, લીઝ, કરાર અથવા કરારના પક્ષકારોને સાંભળવાની તક આપ્યા વિના પસાર કરવામાં આવશે નહીં.

ઉપર કાઢવામાં આવેલી કલમ ૧૦-એનું સાદું વાંચન દર્શાવે છે કે પ્રથમ શ્રેણીના સહાયક કલેક્ટરને પંચાયત દ્વારા નિહિત અથવા તેમાં નિહિત હોવાનું માનવામાં આવતી કોઈપણ જમીન (ભલે તે વેચાણ, લીઝ, કરાર અથવા કરાર અધિનિયમની શરૂઆત પહેલાં અથવા પછી કરવામાં આવ્યો હોય) ના સંબંધમાં પંચાયત દ્વારા કરવામાં આવેલા કોઈપણ વેચાણ, લીઝ, કરાર અથવા કરારનો રેકૉર્ડ મંગાવવાનો અધિકાર છે અને આવા વેચાણ, લીઝ, કરાર અથવા કરારની કાયદેસરતા અથવા માલિકી વિશે પોતાને સંતોષ કરવાના હેતુથી આવા રેકૉર્ડની તપાસ કરે છે, જે અધિનિયમની કોઈપણ જોગવાઈઓ અથવા તેના હેઠળ બનાવેલા નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરીને કરવામાં આવ્યો છે અથવા તેમાં દાખલ

કરવામાં આવ્યો છે. છેતરપિંડી અથવા હકીકતો છુપાવવાના પરિણામે અથવા સૂચવ્યા મુજબ પંચાયતના હિતો માટે હાનિકારક છે.ઉપરોક્ત કંઈપણ હોવા છતાં, પ્રથમ વર્ગના સહાયક કલેક્ટર વેચાણ, લીઝ, કરાર અથવા કરારને રદ કરી શકે છે અથવા તેની શરતોમાં બિનશરતી ફેરફાર કરી શકે છે અથવા તે યોગ્ય લાગે તેવી શરતોને આધિન છે.પેટા-કલમ (૨) માં જોડવામાં આવેલી જોગવાઈ પ્રથમ વર્ગના સહાયક કલેક્ટરને પેટા-કલમ (૨) હેઠળ આદેશ આપતા પહેલા વેચાણ, લીઝ, કરાર અથવા કરારના પક્ષકારોને સાંભળવાની તક પૂરી પાડવાની ફરજ પાડે છે.કલમ ૧૦-એ ની પેટા-કલમ (૧) અને (૨) ના સંયુક્ત વાંચન પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે, છેતરપિંડી અથવા હકીકતો છુપાવવાના પરિણામે લીઝ પર લેવાનો પ્રશ્ન અથવા અન્યથા પંચાયતના હિતોને નુકસાન પહોંચાડે તેવી બાબત સહિત અધિનિયમ અથવા તે હેઠળ બનાવેલા નિયમોની જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનનો મુદ્દો ઉઠાવતી કોઈપણ બાબતનો નિર્ણય પ્રથમ શ્રેણીના સહાયક કલેક્ટર દ્વારા લેવો જરૂરી છે.ઉપર ઉલ્લેખિત કાયદાની કલમ ૧૩ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને, આવા પ્રશ્નોના ચુકાદાને ધ્યાનમાં લેવા માટે દીવાની અદાલતનો અધિકારક્ષેત્ર સ્પષ્ટપણે પ્રતિબંધિત છે.અમે ઉમેરી શકીએ છીએ કે હકીકતો પર અને કેસના સંજોગોમાં વિવાદિત લીઝની મંજૂરીને ગેરકાયદેસર કહી શકાય પરંતુ તેને રદબાતલ ન કહી શકાય.

તે અનુસરે છે કે ઉચ્ચ અદાલતે પ્રથમ અપીલ અદાલતના આદેશને જાળવી રાખવામાં ભૂલ કરી હતી કે સિવિલ કોર્ટને દાવામાં ઉપરોક્ત પ્રશ્નોને ધ્યાનમાં લેવા અને ચુકાદો આપવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે.તેથી, પ્રથમ અપીલ અદાલતના ચુકાદા અને હુકમની પુષ્ટિ કરતા ઉચ્ચ અદાલતના વિવાદિત ચુકાદા અને હુકમને રદ કરવામાં આવે છે અને ટ્રાયલ કોર્ટના ચુકાદા અને હુકમને પુનઃસ્થાપિત કરવામાં આવે છે.જો કે, અમે ઉમેરવા ઉતાવળ કરીએ છીએ કે આ ચુકાદો પ્રતિવાદીઓ-વાદીઓને ઉપરોક્ત અધિનિયમ હેઠળ યોગ્ય અધિકારી પાસેથી નિવારણ માંગવાથી અટકાવતો નથી. તે મુજબ અપીલને મંજૂરી આપવામાં આવે છે.હકીકતો અને કેસના સંજોગો પર.અમે ખર્ચ માટે કોઈ ઓર્ડર આપતા નથી.

અપીલને મંજૂરી આપવામાં આવી છે.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.